

Date noi referitoare la programul iconografic al bisericii

Tuturor Sfinților din Părhăuți.

Zidită – după cum ne indică pisană slavonă săpată în piatră pe fațada exterioară vestică a locașului – de marele logofăt Gavril Troțușan (Totrușan în grafia epocii) pe timpul domniei lui Ștefan al IV-lea cel Tânăr (1517 – 1527), biserica a fost înălțată în anul 1522, lucrările de construcție fiind terminate la 15 iunie. Aflat actualmente la mijlocul unui cimitir sătesc, locașul se găsea inițial în apropierea curții boierești a marelui logofăt, ulterior ruinate. Sobru, fără turlă la exterior, construit din piatră nefinisată cu adaosuri de cărămidă la bolți și arcade, edificiul de cult se remarcă prin pridvorul deschis cu două caturi. O boltă în leagăn, dispusă transversal, acoperă parterul acestui pridvor, la etaj aflându-se încăperea clopotelor, deschisă spre exterior prin patru arcade tăiate în grosimea zidului (două la vest și câte una la nord și la sud). Accesul în încăperea clopotelor se făcea printr-o scară în spirală, amplasată în grosimea zidului din colțul de sud al pridvorului. Această soluție de realizare constructivă a pridvorului nu pare a fi solitară în arhitectura epocii: o regăsim și la biserica *Adormirea Maicii Domnului* din Baia.

Dreptunghiulară în plan, cu absidă semicirculară decroșată, ctitoria lui Totrușan este compusă (la interior) din trei spații mari: un pridvor (cu ieșiri spre exterior prin două arcade), un pronaos și un naos (ultimul cu deschidere la est spre spațiul altarului, boltit în semicalotă). Pronaosul și naosul sunt acoperite de *bolți moldovenești*. Pastoforiile (proscomidia și diaconiconul) au forma unor nișe puțin adânci, tăiate în grosimea zidurilor nordic și sudic ale altarului. Cinci ferestre înguste, evazate spre interior, luminează interiorul edificiului. Cea din altar este situată în axul longitudinal al bisericii, iar perechile de ferestre din naos și pronaos sunt amplasate, respectiv, pe pereții de nord și de sud a celor două încăperi. Profiluri decorative, compuse din trei toruri îngemănate, înconjoară ferestrele și continuă în formă de brâe orizontale sau de „nervuri” verticale ce compartimentează suprafața pereților în sectoare dreptunghiulare.

Istoricul, arhitectura și pictura bisericii din Părhăuți au constituit pe parcursul a mai mult de un secol obiectul de studiu a numeroși cercetători români și străini (Franz Adolf Wickenhauser¹, Simion Florea-Marian², Eugen A. Kozak³, Nicolae Iorga⁴, Wladyslaw Podlacha⁵, Gheorghe Balș⁶, I. D. Ștefănescu⁷, Paul Henry⁸, N. Gramadă⁹, Virgil Vătășianu¹⁰, Petru Comarnescu¹¹, Sorin Ulea¹², Grigore Ionescu¹³, Pr. Ilie Gheorghiță¹⁴, N. Grigoraș¹⁵, Vasile Drăguț¹⁶, Anca Vasiliu¹⁷,

¹ Franz Adolf Wickenhauser, *Geschichte der Klöster Homor, Sct. Onufri, Horodnik und Petrauz*, în *Molda oder Beiträge zur Geschichte der Moldau und Bukowina, Band I*, Cernowitz, ed. Drud von Rudolf Eckhardt Gelbstverlag, 1881, p. 93 – 95; idem, *Geschichte der Klöster Woronetz und Putna*, în *Molda oder Beiträge zur Geschichte der Moldau und Bukowina, Band III*, Cernowitz, ed. Drud von Rudolf Eckhardt Gelbstverlag, 1886, p. 104 – 106 (despre Totrușan)

² Simion Florea-Marian, *Biserica din Părhăuți în Bucovina*, în *Analele Academiei Române*, s. II, t. IX, 1886 – 1887, extras.

³ Eugen A. Kozak, *Die Inschriften aus der Bukovina*, în *Epigraphische Beiträge zur Quellenkunde des Landes und Kirchengeschichte*, I, Viena, 1903, p. 51 – 58.

⁴ Nicolae Iorga, *Neamul românesc în Bucovina*, București, 1905, p. 63 – 64.

⁵ Wladyslaw Podlacha, *Pictura murală din Bucovina*, în *Umanismul picturii murale postbizantine*, Vol. I, București, 1985.

⁶ Gheorghe Balș, *Bisericile lui Ștefan cel Mare*, în *BCMI*, nr. 43 – 46, 1925, p. 178 – 180.

⁷ I. D. Ștefănescu, *L'évolution de la peinture religieuse en Bukovine et en Moldavie*. Paris, 1928, Texte, p. 101 – 103; idem, *L'art byzantin et l'art lombard en Transylvanie. Peintures murales de Valachie et de Moldavie*, Paris, 1938, p. 5, 110, 113 – 121, 137; idem, *L'illustration des liturgies dans l'art de Byzance et de l'Orient*, Bruxelles, 1936; idem, *Iconografia artei bizantine și a picturii feudale românești*, București, 1973.

⁸ Paul Henry, *Monumente din Moldova de Nord. De la origini până la sfârșitul secolului al XVI-lea. Contribuții la studiul civilizației moldave*, București, 1984, p. 129, 138, 171.

⁹ N. Gramadă, *Biserica din Părhăuți*, în *MMS*, XXXV, 1959, nr. 9 – 12, p. 623 – 626.

¹⁰ Virgil Vătășianu, *Istoria artei feudale în țările române*, I, București, 1959, p. 838 – 839.

¹¹ Petru Comarnescu, *Îndreptar artistic al monumentelor din nordul Moldovei (Arhitectura și fresca în sec. XV – XVI)*, Suceava, 1961, p. 115, 119 – 120, 255.

¹² Sorin Ulea, *Datarea ansamblului de pictură de la biserica Sf. Nicolae-Dorohoi*, în *SCIA*, seria AP, an XI, nr. 1, 1964, p. 79, nota 33; *Istoria artelor plastice în România*, Vol. I, București, 1968, p. 336, 365;

¹³ Grigore Ionescu, *Istoria arhitecturii în România*, Vol. I, București, 1963, p. 355.

¹⁴ Pr. Ilie Gheorghiță, *Biserica din Părhăuți*, în volumul *Monumente istorice bisericesti din Mitropolia Moldovei și Sucevei*, Iași, 1974, p. 163 – 167.

¹⁵ N. Grigoraș, *Biserica Părhăuți, ctitoria marelui logofăt Gavriil Troțușan*, în *MMS*, LII, 1976, nr. 5 – 6, p. 400 – 410.

¹⁶ Vasile Drăguț, *Arta românească*. Vol. 1, *Antichitate, Ev Mediu, Renaștere, Baroc*, București, 1982, p. 230 – 232, 278, 283; idem, *Dicționar enciclopedic de artă medievală românească*, București, 1976, p. 225 – 226; idem, Vasile Florea, Dan Grigorescu, Marin Mihalache, *Pictura românească în imagini*, ed. a 2-a, București, 1976, p. 58 – 61.

Răzvan Theodorescu¹⁸, Constanța Costea¹⁹, Tereza Sinigalia²⁰, Vlad Bedros²¹ ș. a.). Programul iconografic de la Părhăuți urmează tradiției deja constituite în pictura murală ortodoxă moldovenească. În calota naosului era amplasată imaginea-bust a *Pantocratorului*, – imagine, astăzi, puternic deteriorată. Pe pandantivii mici figurează figurile celor *patru evangheliști*, iar pe intradosurile arcelor se află, respectiv, imaginile în medalioane ale *Celui Vechi de Zile*, ale lui *Hristos-Emanuel* și ale lui *Iisus-Pantocrator*. Imaginea din medalionul celui de al patrulea intrados este totalmente distrusă. Fiecare din aceste medalioane este flancat de imaginile a doi *profeți cu filactere*, situați (câte unul) pe fiecare versant al intradosului. Pe suprafața arcului triumfal putem vedea câteva medalioane cu profeți, reprezentați bust. Semicalota bolții altarului este puternic deteriorată. Dar se mai observă picioarele *tronului* (Maicii Domnului cu pruncul Iisus) și ale *îngerilor* (*arhanghelilor*). Un rând orizontal de medalioane cu *episcopi*, prezentați bust, desparte semicalota altarului de peretele vertical al absidei. Compozițiile pictate pe acest perete cuprind așa-numitele *Duminici ale Penticostarului*: *Duminica Tomii* (*Necredința lui Toma*), *Duminica Mironosițelor* (*Arătarea Mântuitorului mironosițelor*), *Duminica Paralticului* (*Vindecarea slăbănogului*), *Duminica Samaritencii* (*Iisus și samariteanca*), *Duminica Orbului* (*Vindecarea orbului*) și *Vindecarea celui cu mâna uscată* – toate – în registrul superior, *Euharistia* (cele două *Împărtășanii*: cu pâine și vin) flancată de compozițiile *Miroforele la mormânt* și *Cina cea de Taină* – toate – în registrul mediu și *procesiunea marilor ierarhi și diaconi ai bisericii* – din cadrul temei *Melismos* – în registrul inferior. În glăful ferestrei estice a altarului este zugrăvit *Amnosul*: Iisus

¹⁷ Anca Vasiliu, *Monastères de Moldavie, XIVe – XVIe siècles. Les Architectures de l’image*, Paris – Milano, 1978, p. 24, 165, 208, 230 – 233, 238, 242, 244, 246, 248, 252, 309.

¹⁸ Răzvan Theodorescu, *Bucovine. La peinture murale moldave aux XVe - XVIe siècles*, Bucarest, 1994.

¹⁹ Constanța Costea, *The life of Saint Nicholas in Moldavian murals. From Stephen the Great (1457 – 1504) to Jeremiah Movilă (1596 – 1606)*, în *RRHA, Série BA, T. XXXIX – XL*, Bucarest, 2002 – 2003, p. 25 – 32; idem, *Sub semnul miresei nenuntite: despre reprezentarea Imnului Acatist în Moldova secolului al XVI-lea*, în *Ars Transsilvaniae*, XIX, 2009, p. 99 – 108, il. 6, 8, 15.

²⁰ Tereza Sinigalia, Oliviu Boldura, *Monumente medievale din Bucovina*, București, 2010, p. 82 – 87.

²¹ Vlad Bedros, *Iconografia absidei altarului în bisericile din Moldova la sfârșitul secolului al XV-lea și în prima jumătate a secolului al XVI-lea*, teză de doctorat susținută în ianuarie 2011 la Universitatea Națională de Arte din București, p. 157 – 160.

prunc în potir vegheat de doi îngeri cu cădelnițe și de doi serafimi. În proscomidie este pictată o excelentă imagine a lui *Iisus în mormânt*, prezentat bust și îmbrățișat de Maica Domnului (în limba slavonă acest tip iconografic se numește *Ne rā dai mene mati* – tr. rom. *Nu te tângui după mine, mamă*).

Frescele de pe pandantivii mari din naos sunt distruse cu excepția celei de pe pandativul sud-estic, unde este reprezentată *Intrarea în Ierusalim (Duminica Floriilor)*. Pe suprafețele timpanelor zidurilor naosului avem imaginile *Pogorârea Sf. Duh* (nord), *Adormirea Maicii Domnului* (vest) și *Iisus Hristos la doisprezece ani, șezând în mijlocul învățaților* (sud). Sub timpanele zidurilor naosului urmează un brâu de medalioane cu imagini de sfinți (martiri și monahi), prezentați bust. Mai jos continuă ciclul *Minunilor* (și *Parabolelor*) lui Iisus, început în altar. Ciclul *Cristologic*, ce cuprinde *Patimile* și *Învierea* lui Hristos, este situat într-o vecinătate imediată, sub ciclul *Minunilor*. Imaginile din *Cristologic* trebuie „citite” în ordinea lor consacrată de tradiție și scriptură: în cazul nostru (în direcția de la stânga spre dreapta) inițial pe perețele de sud, urmându-i perețele de vest – după care – cel de nord. Registrul inferior al pereților nordic și sudic ai naosului este rezervat sfinților militari. Pe perețele vestic, în jumătatea stângă (la dreapta intrării în naos), putem examina tabloul votiv. Pandantul imaginii votive din jumătatea dreaptă (a aceluiași perete) este constituit de fresca cu imaginile sf. monah Paisie Athonitul și a sfinților împărați Constantin și Elena. În glăful ușii de intrare în naos, sub imaginea Mandylionului avem pictate chipurile sfinților monahi Teodor și Ghelasie (la sud) și a Sf. Zosima cu Maria Egipteanca (la nord).

Asemeni programelor din naos și altar, programul iconografic din pronaos urmează o amplasare similară a ciclurilor de imagini pe suprafețele pereților, dominant fiind aici ciclul *Imnului Acatist*. Spre deosebire de chipul aproape totalmente distrus al *Pantocratorului* din calota naosului, în calotă pronaosului imaginea *Maicii Domnului Blacherniotissa cu Iisus copil* (prezentat bust) s-a păstrat, relativ, bine. Pe pandantivii mici avem chipurile unor îngeri cu ripide, iar pe doi din pandantivii mari (cel de sud-est și sud-vest) se mai observă siluetele sfinților-melozi. Din cauza degradării picturii numele acestor melozi nu mai pot fi citite. Pe suprafața timpanelor celor patru

pereți ai pronaosului sunt reprezentate Sinoadele ecumenice. Următoarele două registre, situate mai jos și amplasate pe pereții sudic, vestic și nordic ai pronaosului (inclusiv în glafurile celor două ferestre ale încăperii), sunt consacrate în exclusivitate ciclului *Imnului Acatist*. Pe peretele de est este prezentată doar ilustrația la ultima (a 24-a) strofă a Imnului. În dreapta ei, în același registru, mai sunt prezentate compoziția *Duminica tuturor sfinților* (hramul locașului!) și *Rugul lui Moise*. Ciclul *Acatistului* pictat la Părhăuți conține ilustrațiile la toate cele 24 de strofe ale imnului. Dar aici redactarea iconografică se deosebește radical de variantele rareșiene atestate la Probota, la Sf. Gheorghe-Suceava și la Humor. *Acatistul* de la Părhăuți împreună cu cel de la Arbore aparțin *variantei ilustrate* a imnului atestate pentru prima dată în icoana bizantină de secol XIV *Lauda Maicii Domnului cu scene din Acatist* de la catedrala *Adormirea Maicii Domnului* a Kremlinului Moscovei. Or, de această variantă a *Acatistului* țin atât celebrele fresce ale lui Dionisi de la Mănăstirea Therapont cât și marea majoritate a icoanelor rusești din secolele XVI - XVII. O particularitate a *Acatistului* de la Părhăuți o prezintă ilustrarea strofei a 16-a (*Toată firea îngerească...*) nu în formă ei tradițională – în care este reprezentat Hristos înconjurat de îngeri – ci în formă de *Tron al Hetimasiei*, înconjurat de aceeași îngeri. O abatere de la ordinea consacrată a strofelor o prezintă și inversarea locului rezervat ilustrării strofelor a 22-a (*Vrând sa dea har datoriilor celor de demult...*) și a 23-a (*Cântând nașterea ta, te lăudăm toți, ca pe o Biserică...*).

Registrul inferior al pronaosului este destinat imaginilor mucenițelor și cuvioaselor. Doar pe peretele estic, străjuind intrarea în naos, sunt reprezentați sfinții Paisie și Evnosie, ambii susținând rotulusuri lipsite de texte. În stânga lui Paisie și în dreapta lui Evnosie sunt reprezentați – pandant – Sf. Petru însoțit de Arhanghelul Mihail și Sf. Pavel însoțit de Arhanghelul Gavriil.

Bolta semicilindrică și dispusă transversal a pridvorului cuprinde 19 scene din viața și minunile sfântului Nicolae. Pe peretele de est, deasupra intrării în pronaos, ciclul hagiografic al sfântului este întrerupt de o desfășurată imagine *Deisis*. Registrul inferior al pridvorului este destinat imaginilor unor sfinți monahi și asceți. Pe intradosurile celor două arcade ale pridvorului pot fi identificate perechile de martiri Trifon și Procopie, Nichita și Vlasie, Lup și Platon, Nestor și

Teodor. Stâlpul arcadei pridvorului este decorat la est, în registrul inferior, cu imaginile Arhanghelului Gavriil, flancat de sfinții Avramie și Pahomie. Pe suprafețele nordică și sudică ale aceluiași stâlp se mai pot desluși imaginile ecvestre ale Sf. Gheorghe luptând cu balaurul și ale Sf. Dimitrie, ucigând un necredincios.

Programul iconografic al ctitoriei lui Gavriil Totrușan a fost examinat de către I. D. Ștefănescu²² în anii '20 – '30 ai secolului trecut și de către N. Grigoraș în anul 1976²³. Același program a fost cercetat în detaliu și de către Bogdana Irimia – autoare a studiului *Semnificația picturilor murale de la Părhăuți*²⁴. Pe parcursul celor treizeci și cinci de ani care s-au scurs de la apariția acestui studiu s-au acumulat noi date referitoare la specificul iconografic al bisericii, au fost corectate o serie de erori de atribuire sau de datare, au fost stabilite sursele literare ale marii majorități a inscripțiilor conservate în interiorul bisericii. Astfel, tânărul nostru coleg Vlad Bedros – în teza sa de doctorat *Iconografia absidei altarului în bisericile moldovenești la sfârșitul secolului al XV-lea și în prima jumătate a secolului al XVI-lea* (2011) – a transliterat, a tradus și a identificat toate sursele liturgice ale textelor slavone din hemiciclul absidei altarului de la Părhăuți. De fapt, el a finalizat descrierea inscripțiilor de pe filacterele ierarhilor – descriere – începută, dar lăsată neterminată de către I. D. Ștefănescu în lucrarea *L'art byzantin et l'art lombard en Transylvanie*²⁵. Același cercetător a identificat corect scenele reprezentate în registrul superior al picturii absidei altarului (sub rândul de medalioane), corectând astfel unele erori prezente în publicațiile lui I. D. Ștefănescu²⁶, ale Bogdanei Irimia²⁷ și ale lui N. Grigoraș²⁸. Aceste scene s-au

²² I. D. Ștefănescu, *L'évolution...*, 1928, p. 101 – 103; idem, *L'art byzantin et l'art lombard...*, 1938, p. 113 – 121;

²³ N. Grigoraș, *op. cit.*, p. 405 – 408.

²⁴ Bogdana Irimia, *Semnificația picturilor murale de la Părhăuți*, în *RMM*, seria *MIA*, 1976, nr. 1, p. 57 – 66.

²⁵ I. D. Ștefănescu, *L'art byzantin et l'art lombard en Transylvanie...*, p. 114 – 115.

²⁶ I. D. Ștefănescu nu a identificat a treia scenă din cadrul registrului și a confundat imaginea *Vindecării celui cu mâna uscată* cu imaginea *Învierii lui Lazăr*. De asemenea el nu a observat că celelalte patru scene *Apariția lui Iisus apostolilor*, *Apariția lui Iisus în fața sfințelor femei (mironosițe)*, *Iisus și Samariteanca*, *Vindecarea orbului* sunt de fapt ilustrații la *Duminicile Penticostarului* (*Duminica Tomii*, *Duminica Mironosițelor*, *Duminica Samaritencii*, *Duminica Orbului*). Vezi: I. D. Ștefănescu, *L'art byzantin et l'art lombard en Transylvanie...*, p. 114.

dovedit a fi *Duminicele de după Înviere* (aşa-numitele *Duminici ale Penticostarului*: *Duminica Tomii*, *Duminica Mironosişelor*, *Duminica Paraliticului*, *Duminica Samaritencii*, *Duminica Orbului*) şi *Vindecarea omului cu mâna uscată*.

Constanţa Costea a reuşit să stabilească sursele literare ale unor scene anterior neidentificate sau identificate greşit din *Viaţa şi minunile sfântului Nicolae* (pictate pe bolta semicirculară transversală a pridvorului deschis)²⁹. Astfel, subiectul *plecării sfântului Nicolae la Roma, la Sfântul Petru* şi subiectul unde sfântul este prezentat *botezând şi învăţând mulţimea să creadă în Dumnezeu cel viu* sunt ilustraţii – extrem de rar întâlnite – la *Povestirea prescurtată despre viaţa, minunile, moartea şi îngroparea sfântului părinte Nicola, mare arhiereu şi făcător de minuni din Mira Lichiei*³⁰. Un text al acestei povestiri – cu citate identice celor prezente în inscripţiile explicative la scenele respective de la Părhăuţi – se păstrează în manuscrisul slavon nr. 297 (filele 7v – 14v) al Academiei Române, datat din secolul al XVI-lea³¹. Imaginea, situată în vecinătatea imediată a scenei *Naşterea sfântului Nicolae*, – imagine, considerată mult timp a fi o scenă de botez oficiată de către sfânt, – după o cercetare mai atentă, realizată de subsemnat, s-a dovedit a fi imaginea *Botezulului sfântului Nicolae*.

Pe parcursul cercetării bisericii în anul 2011 au fost identificate sursele celor 5 inscripţii (conservate până în prezent) de pe filacterele figurilor pictate pe intradosurile arcelor mici ale bolţii naosului ctitoriei lui Totruşan. Acestea s-au dovedit a fi 3 citate din *Rânduiala Ceasurilor care se cântă în ajunul Naşterii Domnului nostru Iisus Hristos* şi 2 citate evanghelice din lecturile zilei de 2 februarie (la sărbătoarea *Întâmpinării Domnului*):

²⁷ Bogdana Irimia identifică în acest registru următoarele scene: *Vindecarea păcătoasei(?)*, *Învierea fiului văduvei (?)*, *Învierea lui Lazăr*, *Iisus şi samariteanca*, *Vindecarea invalidului* şi *Vindecarea orbului*. Vezi: Bogdana Irimia, *Semnificaţia picturilor murale de la Părhăuţi...*, textul explicativ la fig. 10 de la p. 62.

²⁸ N. Grigoraş a repetat, de fapt, identificarea scenelor propusă anterior de I. D. Ştefănescu: *Apariţia Mântuitorului în faţa apostolilor şi a femeilor mironosiţe, Iisus şi samarineanca, Vindecarea Orbului şi Învierea lui Lazăr*. Vezi: N. Grigoraş, *Op. cit.*, p. 405.

²⁹ Constanţa Costea, *The life of Saint Nicholas...*, p. 27.

³⁰ Această povestire a fost publicată pentru prima dată de istoricul rus V. O. Kliucevski. Cf.: В. О. Ключевский, *Древнерусские жития как исторический источник*, Москва, 1871, p. 453 – 459.

³¹ P. P. Panaitescu, *Manuscrise slave din Biblioteca Academiei R. P. R.*, Bucureşti, 1959, p. 396, ms. nr. 297.

1. ***Nașterea lui Iisus Hristos a fost așa*** (Matei, 1: 18) ... ***Cuvântul cel mai înainte de veci*** (Condacul, glasul al 3-lea) – citat din Rânduiala Ceasurilor care se cântă în ajunul Nașterii Domnului nostru Iisus Hristos (Ceasul Întâi);
2. ***...și tu Betleeme***, din pământul lui Iuda, ***nu ești nicidecum cel mai mic*** (Matei, 2:6) – citat din Rânduiala Ceasurilor care se cântă în ajunul Nașterii Domnului nostru Iisus Hristos (Ceasul al Șaselea);
3. ***Pomeni-vor numele tău în tot neamul; pentru aceasta popoarele*** (Psalmul 44, 20 – 21) – citat din Rânduiala Ceasurilor care se cântă în ajunul Nașterii Domnului nostru Iisus Hristos (Ceasul Întâi);
4. ***Precum este scris în Legea Domnului*** (Luca, 2: prima jumătate a versetului 23) – citat din lecturile zilei de 2 februarie (la Întâmpinarea Domnului);
5. ***Întâi născut de parte bărbătească*** (Luca, 2: a doua jumătate a versetului 23) – citat din lecturile zilei de 2 februarie (la Întâmpinarea Domnului).

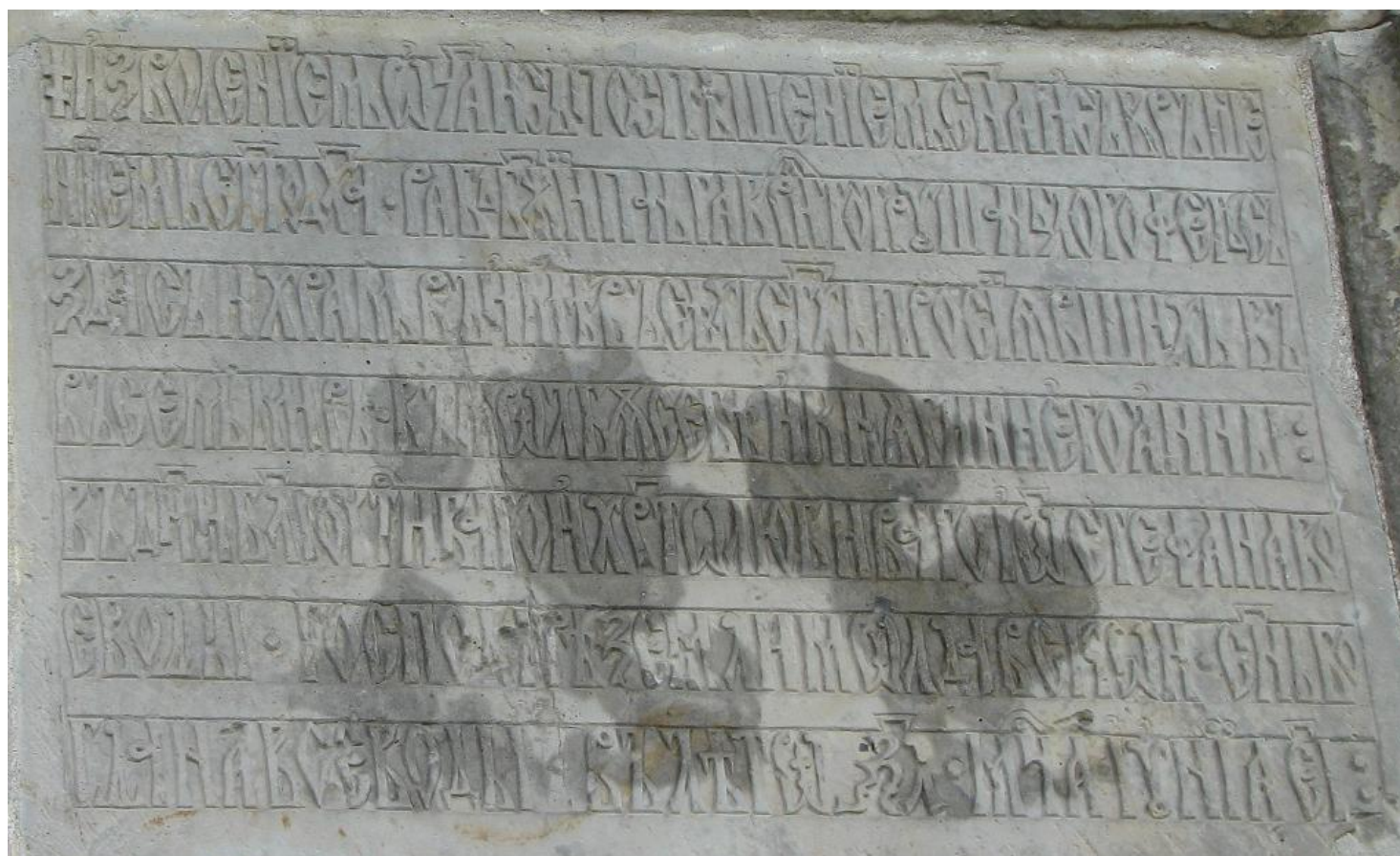
Résumé. *L'article « Nouvelles données concernant le programme iconographique de l'église de la Toussaint de Părhăuți » a comme but de faire connaître au lecteur les résultats des dernières recherches au sujet des peintures et des écritures de la fondation du logothète Gavriil Totrouchan du village de Părhăuți. La brève présentation du programme iconographique de l'église est suivie par la description des textes écrits sur les phylactères des saints peints dans les intrados des petites arches de la voûte du naos, des sujets du registre supérieur du mur de l'abside de l'autel (où sont représentés les 5 Dimanches d'après la Résurrection du Christ et la Guérison de l'homme à la main sèche) et des scènes du cycle hagiographique de la vie et des miracles de Saint-Nicolas (peint sur la voûte de l'exonarthex de l'église).*

Keywords: Iconography, Romanian painting, Moldavia, Părhăuți, Totrușan, Luca Arbure, Solca.

Bibliografie referitoare la biserica din Părhăuți:

1. *Arta creștină în România*, Vol. 5, Secolul XVI, București, 1989, p. 170 – 171, planșa 52.
2. Gheorghe Balș, *Bisericile lui Ștefan cel Mare*, în *BCMI*, nr. 43 – 46, 1925, p. 178 – 180.
3. Comisia Națională a României pentru UNESCO, *Monumentele istorice din nordul Moldovei*, Suceava, 1995, p. 28.
4. Vasile Drăguț, *Arta românească*. Vol. 1, *Antichitate, Ev Mediu, Renaștere, Baroc*, București, 1982, p. 230 – 232, 278, 283.
5. Vasile Drăguț, *Dicționar enciclopedic de artă medievală românească*, București, 1976, p. 225 – 226.
6. Vasile Drăguț, Vasile Florea, Dan Grigorescu, Marin Mihalache, *Pictura românească în imagini*, ed. a 2-a, București, 1976, p. 58 – 61.
7. Paul Henry, *Monumentele din Moldova de Nord. De la origini până la sfârșitul secolului al XVI-lea. Contribuții la studiul civilizației moldave*, București, 1984, p. 129, 138, 171.
8. Grigore Ionescu, *Istoria arhitecturii în România*, Vol. I, București, 1963, p. 355.
9. Nicolae Iorga, *Neamul românesc în Bucovina*, București, 1905, p. 63 – 64.
10. Bogdana Irimia, *Datarea picturilor murale de la Părhăuți*, în *RMM*, seria MIA, 1974, nr. 2, p. 66 – 72.
11. Bogdana Irimia, *Semnificația picturilor murale de la Părhăuți*, în *RMM*, seria MIA, 1976, nr. 1, p. 57 – 66.
12. *Istoria artelor plastice în România*, Vol. I, București, 1968, p. 336, 365.
13. Eugen Kozak, *Die Inschriften aus der Bukovina*, în *Epigraphische Beiträge zur Quellenkunde des Landes und Kirchengeschichte*, I, Viena, 1903, p. 51 – 58.
14. *Monumente istorice bisericesti din Mitropolia Moldovei și Sucevei*, Iași, 1974, p. 163 – 167.
15. Wladyslaw Podlacha, *Pictura murală din Bucovina*, în *Umanismul picturii murale postbizantine*, Vol. I, București, 1985.
16. *Proboata Monastery, The Restoration of the 1996 – 2001*, Paris, ed. UNESCO, 2001. 410 p.+ 843 il. + 19 pl.
17. *Repertoriul monumentelor și obiectelor de artă din timpul lui Ștefan cel Mare*, București, 1958, p. 260.
18. Tereza Sinigalia, Oliviu Boldura, *Monumente medievale din Bucovina*, București, 2010, p. 82 – 87.
19. Nicolae Stoicescu, *Bibliografie privind monumentele feudale din Moldova*, în *Mitropolia Olteniei*, an XXI, nr. 9 – 10, Craiova, 1969.

20. I. D. Ștefănescu, *Iconografia artei bizantine și a picturii feudale românești*, București, 1973.
21. I. D. Ștefănescu, *L'art byzantin et l'art lombard en Transylvanie. Peintures murales de Valachie et de Moldavie*, Paris, 1938, p. 113 – 121.
22. I. D. Ștefănescu, *L'évolution de la peinture religieuse en Bukovine et en Moldavie*. Paris, 1928, Texte, p. 101 – 103.
23. I. D. Ștefănescu, *L'illustration des liturgies dans l'art de Byzance et de l'Orient*, Bruxelles, 1936.
24. Răzvan Theodorescu, *Bucovine. La peinture murale moldave aux XVe - XVIe siècles*, Bucarest, 1994.
25. Sorin Ulea, *Datarea ansamblului de pictură de la biserica Sf. Nicolae-Dorohoi*, în SCIA, seria AP, an XI, nr. 1, 1964, p. 79, nota 33.
26. Anca Vasiliu, *Monastères de Moldavie, XIVE – XVIe siècles. Les Architectures de l'image*, Paris – Milano, 1978, p. 24, 165, 208, 230 – 233, 238, 242, 244, 246, 248, 252, 309.
27. Virgil Vătășianu, *Istoria artei feudale în țările române*, I, București, 1959, p. 838 – 839.

Pisania bisericii din Părhăuți:

“Cu vrerea Tatălui și cu ajutorul Fiului și cu săvârșirea Sf. Duh, robul lui Dumnezeu, pan Gavril Totrușan logofăt a zidit acest hram în numele tuturor sfinților care au strălucit în toată lumea, pentru rugăciunea sa și a cneaghinei sale Anna în zilele piosului și de Hristos iubitorului Io Ștefan Voievod, în anul 7030 (= 1522), luna iunie, 15”.

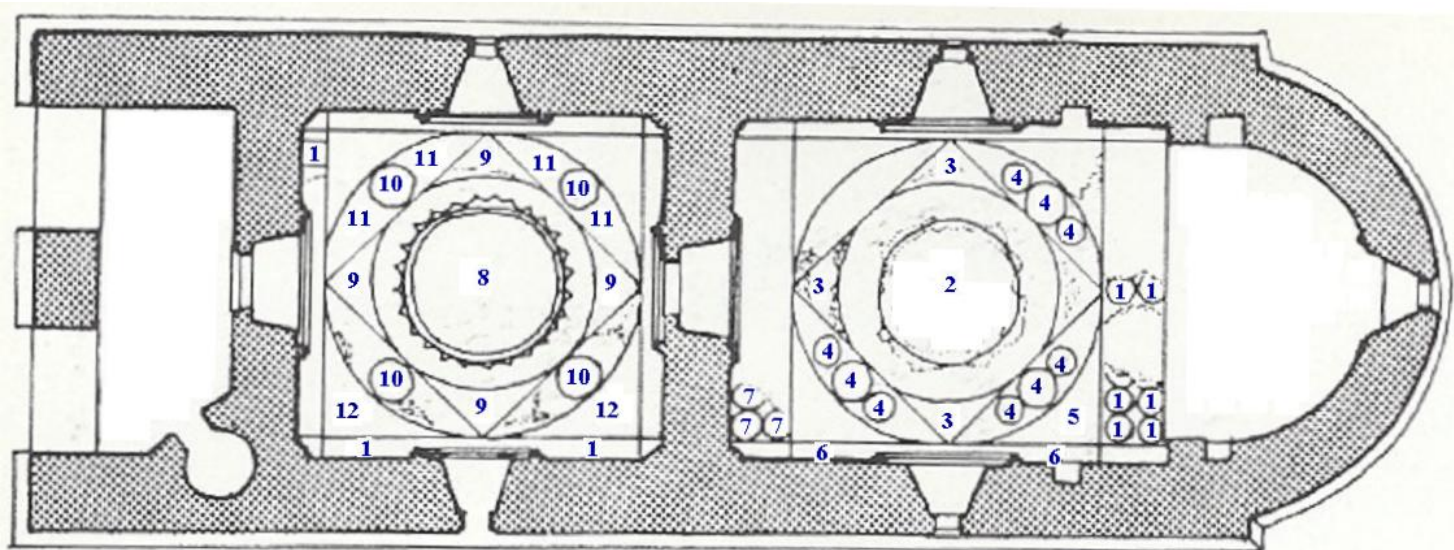
Bolțile

Naos:

1. Profeți;
2. Iisus Pantocratorul;
3. Evangheliști;
4. Iisus în diferite tipuri iconografice, flancat de proroci (pe versanții intradosurilor);
5. Intrarea în Ierusalim;
6. Motive florale ornamentale;
7. Sfinți martiri.

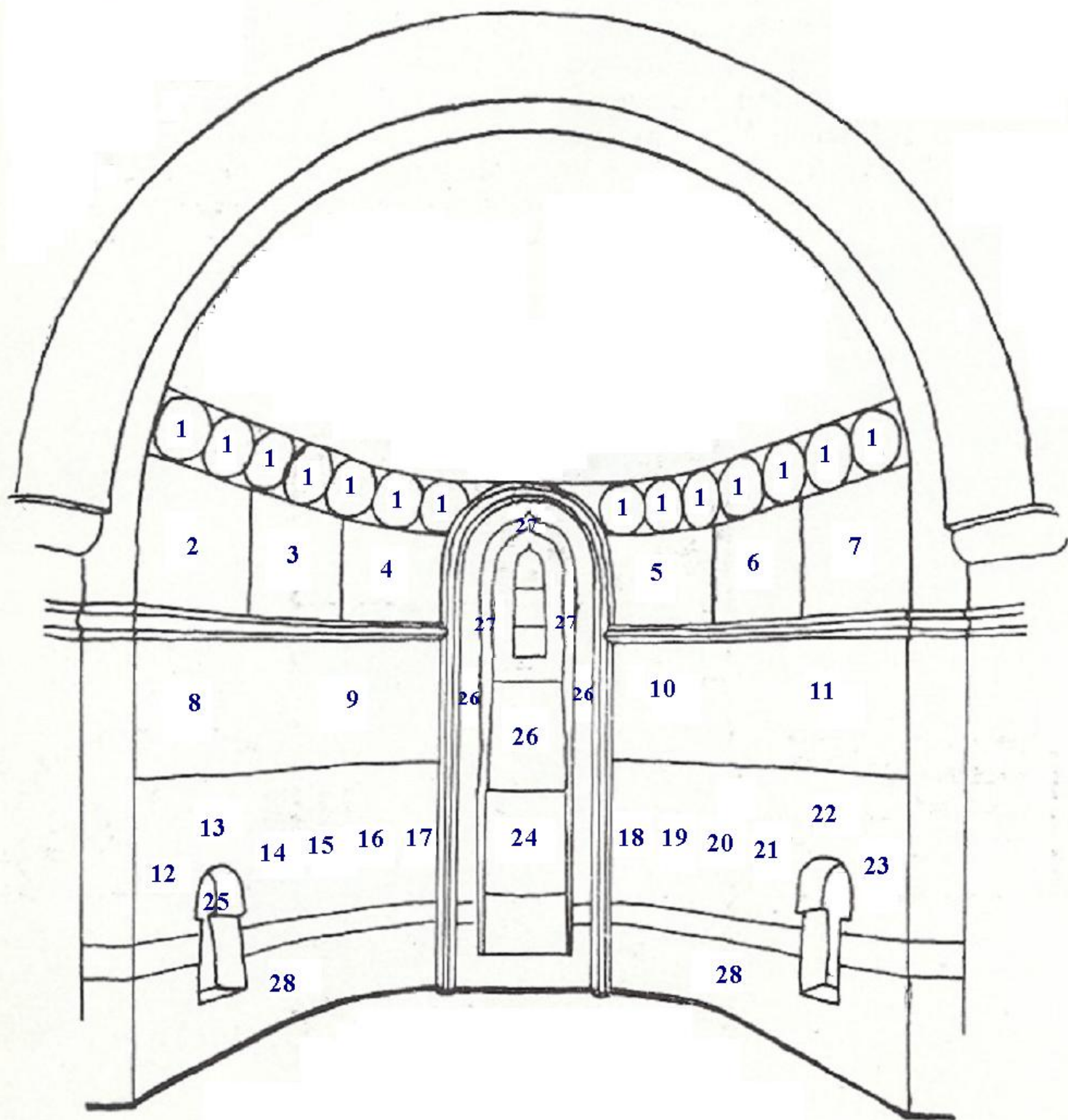
Pronaos:

8. Maica Domnului Blacherniotissa;
9. Îngeri cu ripide;
10. Îngeri și serafimi;
11. Îngeri și serafimi;
12. Sfinți melozi.

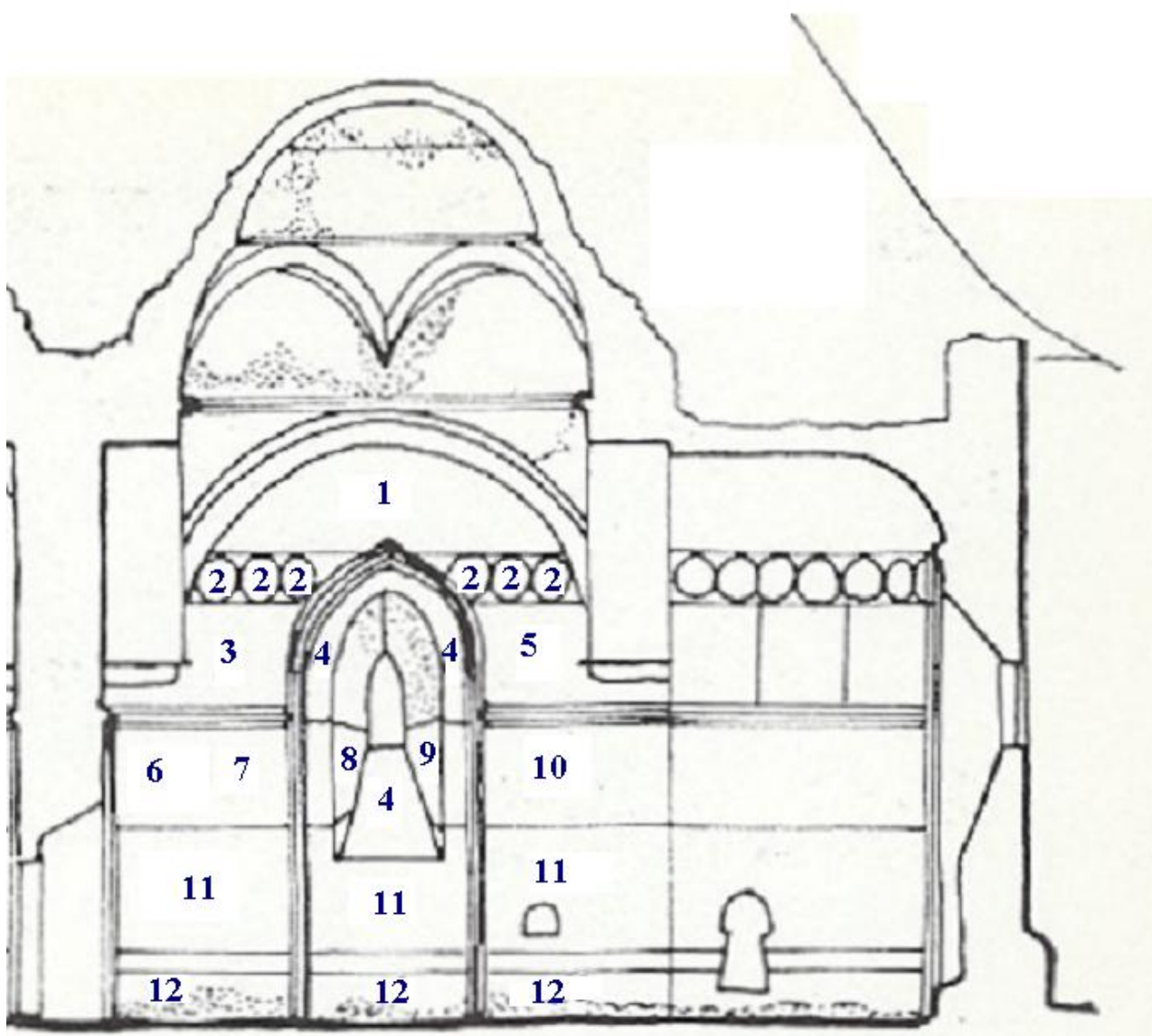
Altar:

1. Sfinți episcopi în medalioane; 2. Duminica Tomii (Necredința lui Toma); 3. Duminica Mironosițelor (Arătarea Mântuitorului mironosițelor); 4. Duminica paralticului (Vindecarea slăbănogului); 5. Duminica samaritencii (Iisus și samariteanca); 6. Duminica orbului (Vindecarea orbului); 7. Vindecarea celui cu mâna uscată; 8. Miroforele la mormânt; 9. – 10. Cele două Împărtașanii; 11. Cina cea de taină; 12. – 23. Sfinții episcopi (Sf. arhi-diacon Ștefan, Sf. Nichifor, Sf. Athanasie al Alexandriei, Sf. Chiril, Sf. Grigorie, Sf. Ioan Gură de Aur, Sf. Vasile cel Mare, Sf. Nicolae, Sf. Spiridon, Sf. Ierothei, Sf. Gherman și Sf. diacon Prohor) în scena Melismos; 24. Amnos; 25. Iisus în mormânt; 26. Motive ornamentale și geometrice; 27. Îngeri și serafimi cu ripide; 28. Draperii.

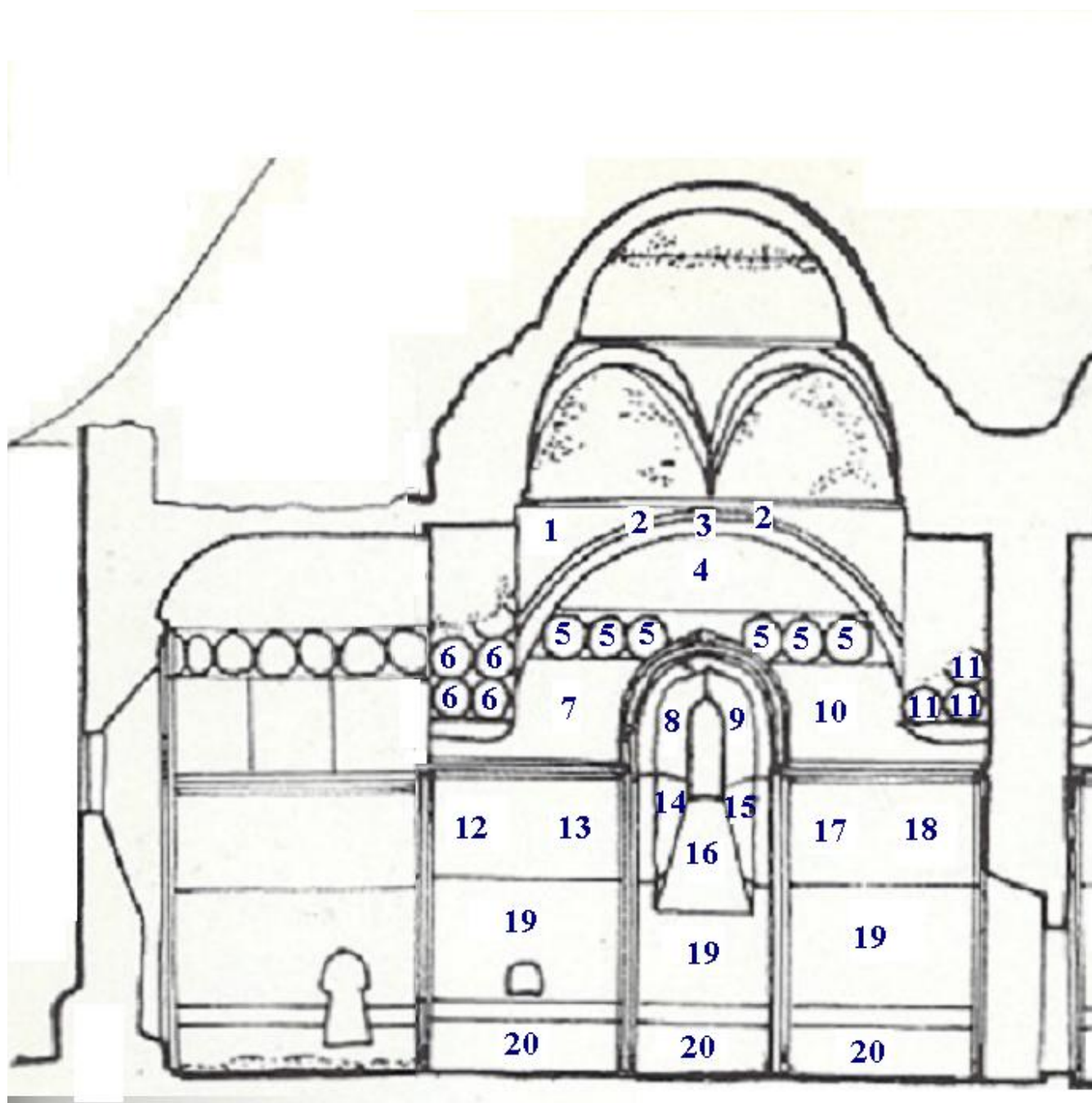
Naos (peretele nordic):

1. Coborârea Sf. Duh; 2. Sfinți monahi și martiri; 3. Hristos cu ucenicii pe Marea Tiberiadei sau Pescuitul miraculos (?); 4. Întâlnirea lui Ioachim și Ana la poarta de aur (?) + motive ornamentale florale; 5. Potolirea furtunii; 6. Răstignirea; 7. Coborârea de pe cruce; 8. Plângerea Domnului; 9. Ostașii la mormânt; 10. Coborârea la iad; 11. Procesiunea sfinților militari; 12. Draperii.

Naos (peretele sudic):

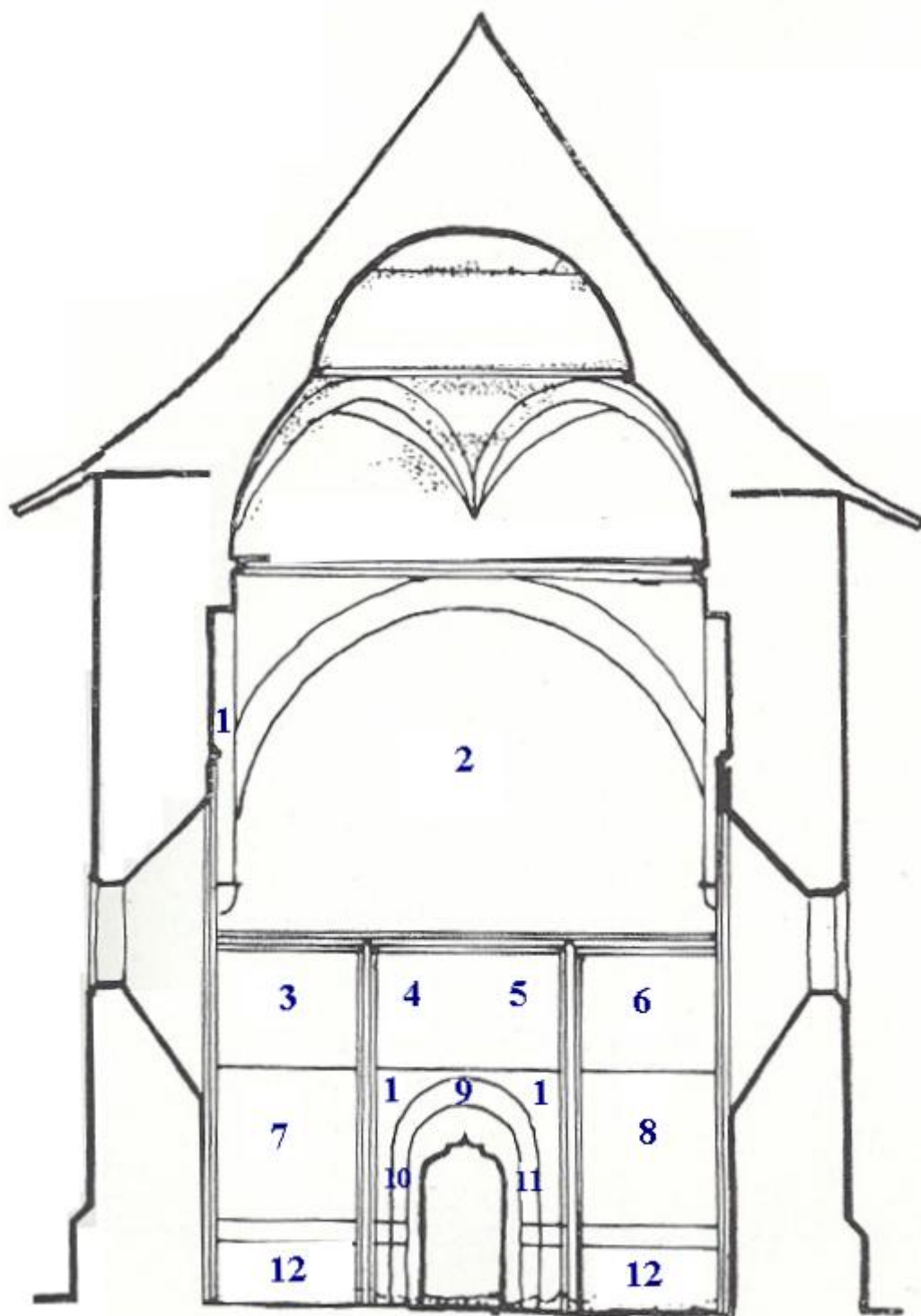
1. Intrarea în Ierusalim; 2. Medalioane cu martiri; 3. Motive ornamentale florale; 4. Iisus la templu; 5. Sfinți monahi și martiri; 6. Sfinți și profeți; 7. Vindecarea leprosului; 8. Vindecarea îndrăcitului; 9. Smochinul blestemat; 10. Vindecarea paralticului; 11. Sfinți martiri; 12. Spălarea picioarelor; 13. Rugăciunea pe Muntele Măslinilor; 14. Arestarea lui Hristos; 15. Sărutul lui Iuda; 16. Motive ornamentale geometrice; 17. Trădarea și căința lui Petru; 18. Iisus condus de ostași la Judecată; 19. Procesiunea sfinților militari; 20. Draperii.

Naos (peretele vestic):

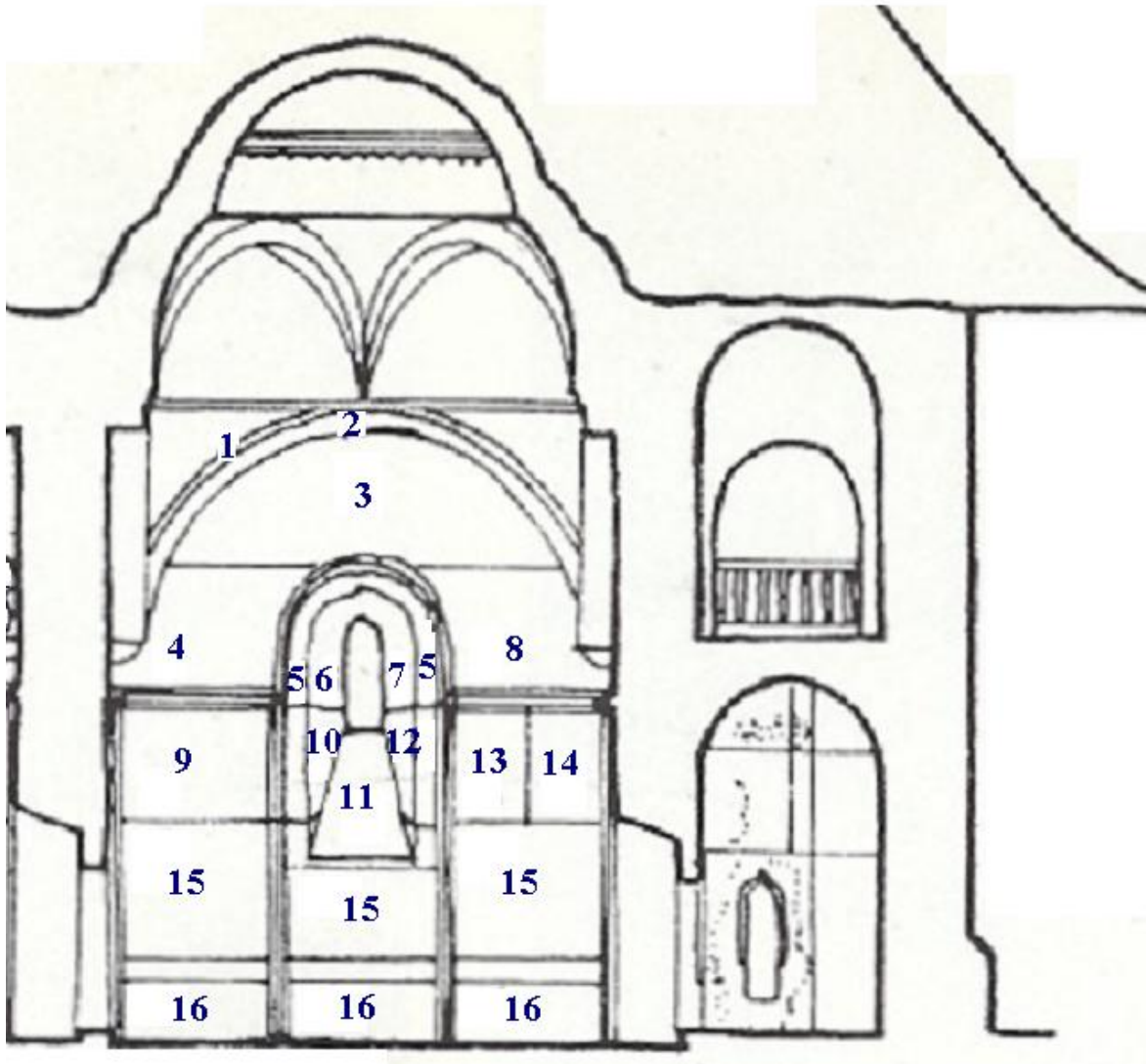
1. Motive ornamentale florale;
2. Adormirea Maicii Domnului;
3. Judecata lui Pilat (Spălarea mâinilor);
4. Batjocorirea lui Hristos;
5. Plata și sinuciderea lui Iuda;
6. Drumul crucii;
7. Tabloul votiv;

8. Sf. Paisie Athonitul; Sfinții împărați Constantin și Elena;
9. în boltă - Mandylionul; în ambrazura ușii – imaginea simplificată a Arborelui lui Iesei;
10. Sfinții călugări Theodor și Ghelasie;
11. Sfinții Zosima și Maria Egipteanca;
12. Draperii

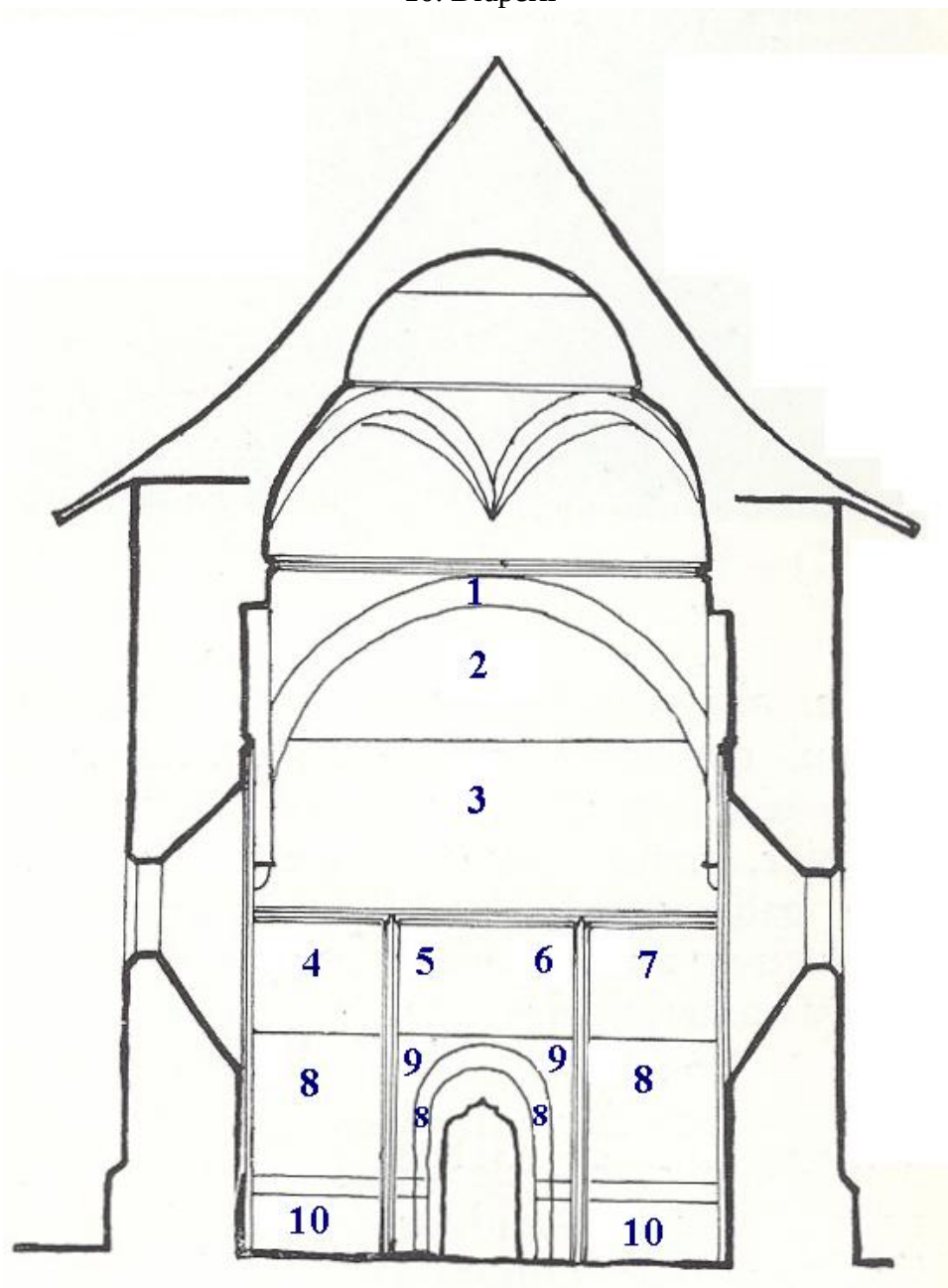
Pronaos (peretele sudic):

1. Medalioane cu sfinte mucenite; 2. Prooroci; 3. Sinod ecumenic; 4. Imnul Acatist (strofa 1); 5. Prooroci; 6. – 8. Imnul Acatist (strofele 2 – 4); 9 – 10. Imnul Acatist (strofele 9 – 10); 11. Motive ornamentale florale; 12. – 14. Imnul Acatist (strofele 11 – 13); 15. Procesiunea sfintelor mucenite; 16. Draperii.

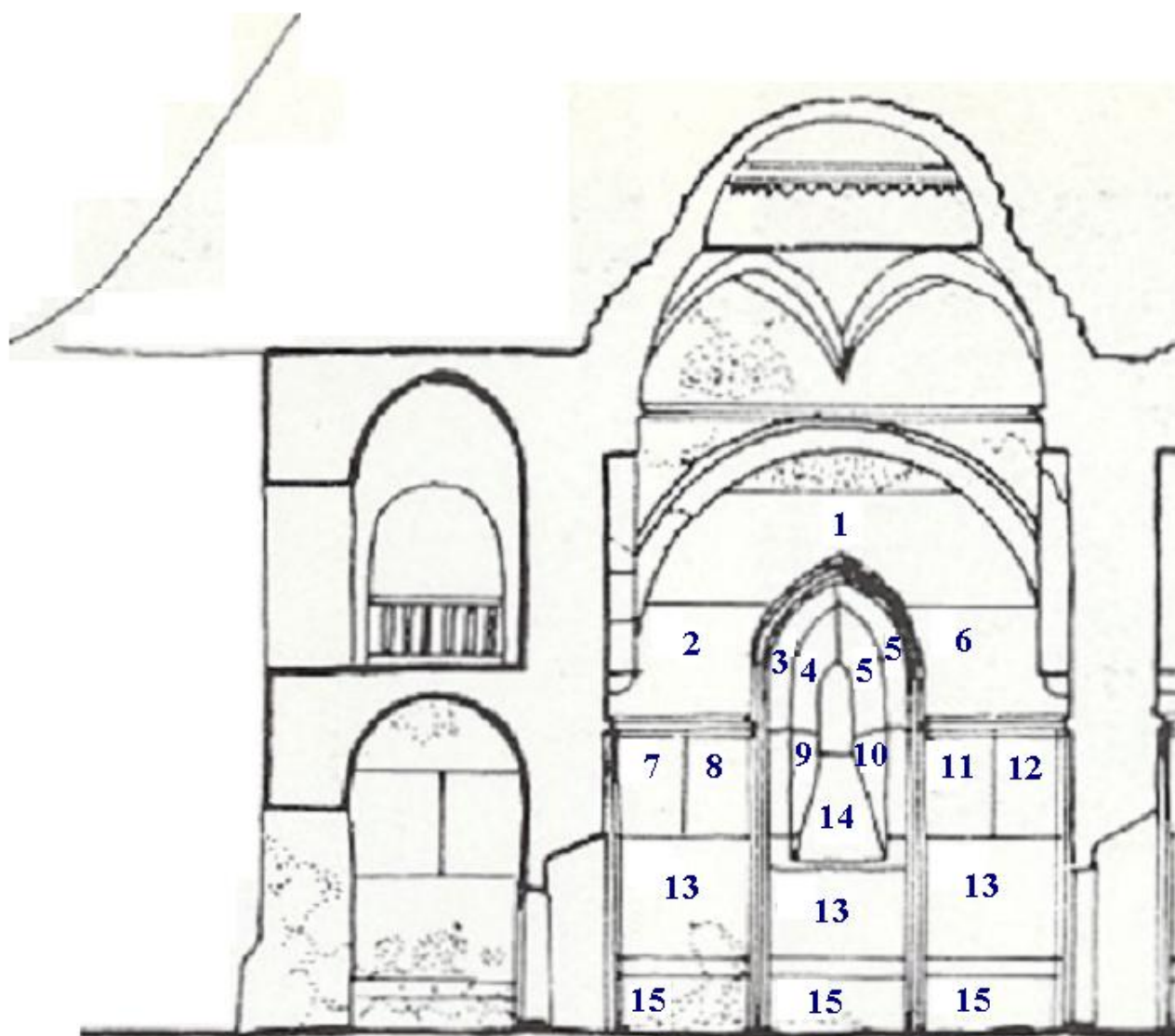
Pronaos (peretele vestic):

1. Prooroci;
2. Sinod ecumenic;
3. Sinod ecumenic;
4. Imnul Acatist (strofa 14);
5. Imnul Acatist (strofa 15);
6. Imnul Acatist (strofa 16);
7. Imnul Acatist (strofa 17);
8. Procesiunea sfințelor mucenițe;
9. Motive ornamentale florale;
10. Draperii

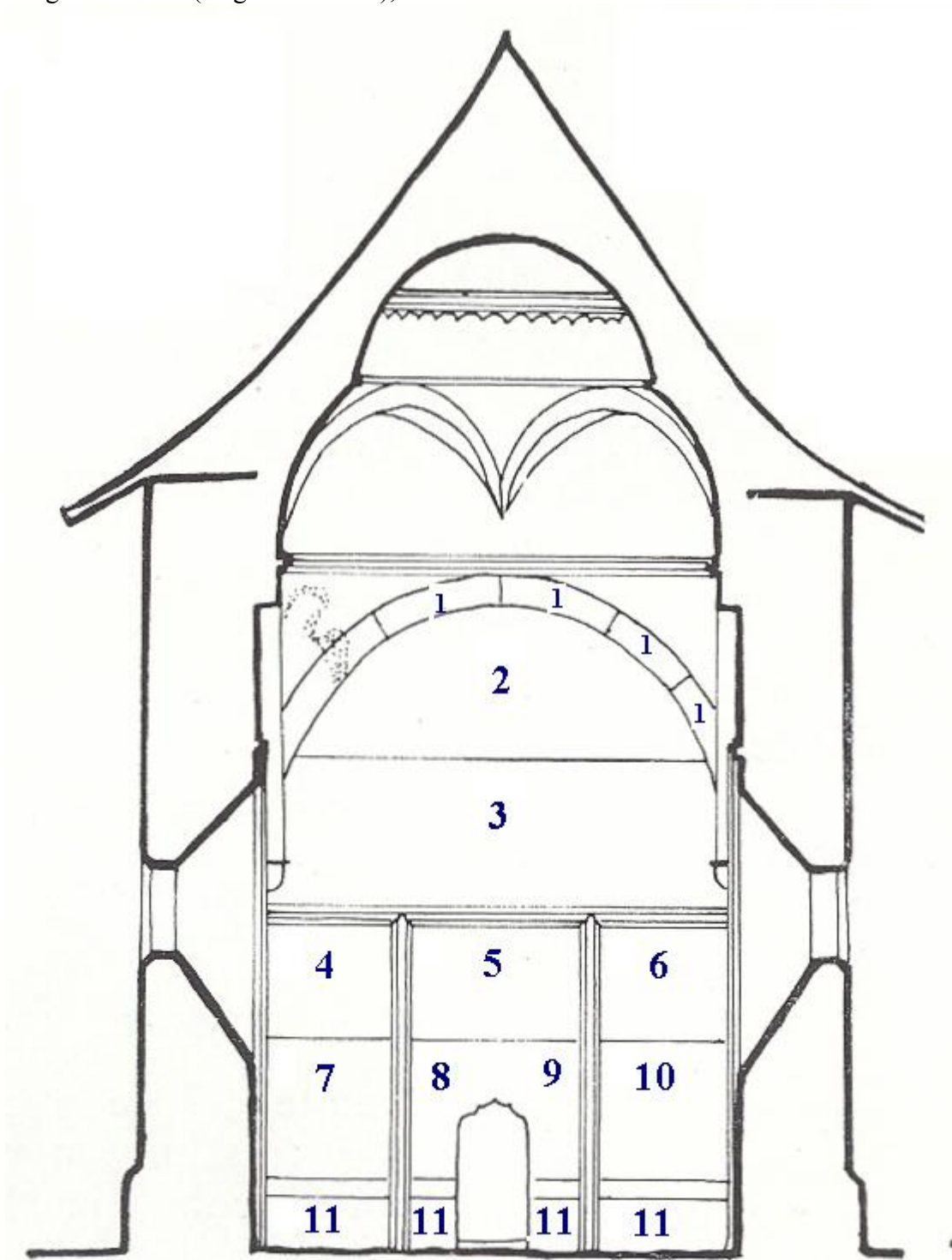
Pronaos (peretele nordic):

1. Sinod ecumenic; 2. Imnul Acatist (strofa 5); 3. Prooroci; 4. – 6. Imnul Acatist (strofele 6 – 8); 7. – 12. Imnul Acatist (strofele 18 – 23); 13. Procesiunea sfintelor mucenițe; 14. Motive ornamentale florale; 15. Draperii.

Pronaos (peretele estic):

1. Prooroci;
2. Sinod ecumenic;
3. Sinod ecumenic;
4. Imnul Acatist (strofa 24);
5. Deisis (Duminica tuturor sfinților);
6. Rugul în flăcări (Rugul lui Moise);
7. Sf. Petru și arhanghelul Mihail;
8. Sf. Paisie monahul;
9. Sf. Evnosie monahul;
10. Arhanghelul Gavriil și Sf. Pavel;
11. Draperii.

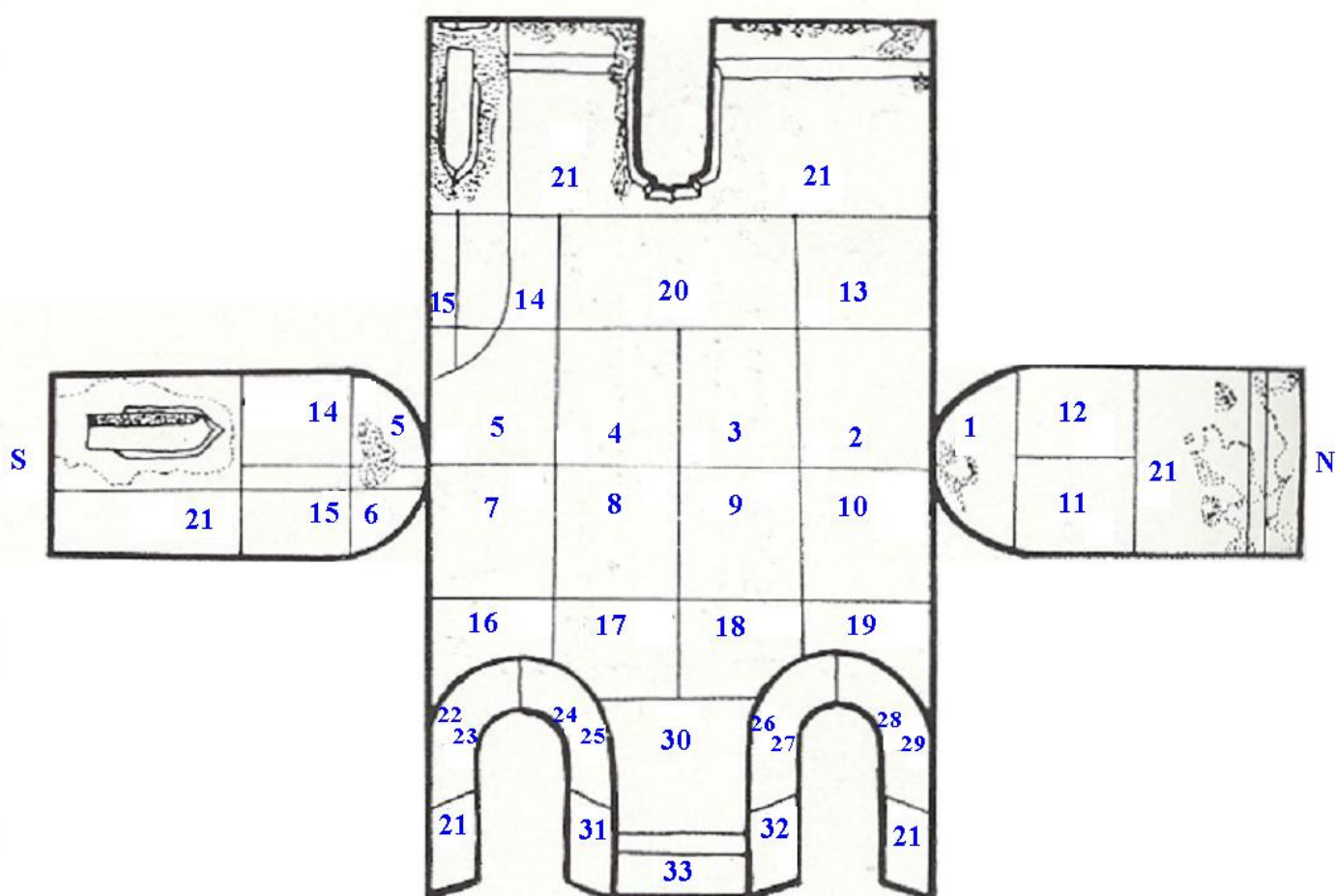

Dispoziția picturilor murale din pridvor

1. – 19. Viața și minunile Sf. Nicolae:

1. Nașterea Sf. Nicolae	12. Salvarea lui Vasile, fiul cuviosului Agric din Antiohia (?)
2. Sf. Nicolae copil trimis la învățătură	13. Sfântul Nicolae izgonește diavolul din copac (Doborârea copacului cu demoni)
3. Sf. Nicolae hirotonisit diacon	14. Salvarea de la moarte a celor trei nevinovați din orașul Mira
4. Sf. Nicolae hirotonisit preot	15. Salvarea corăbierilor de către Sf. Nicolae
5. Sf. Nicolae hirotonisit episcop	16. Sfântul Nicolae izbăvindu-l pe un tânăr de duhul necurat
6. Apariția Sf. Nicolae în vis împăratului Constantin (?)	17. Sf. Nicolae botezând și învățând mulțimea să creadă în Dumnezeu cel Viu
7. Sfântul Nicolae omagiat de cei trei strategii eliberați din temniță	18. Sf. Nicolae pleacă la sfinții părinți și roagă să îndeplinească rugăciunea (de a – ?) merge la Roma, la Sfântul Petru
8. Sfântul Nicolae protectorul fecioarelor sărace	19. Moartea sfântului Nicolae
9. Sf. Nicolae vindecând fecioara posedată de demon	
10. Botezul Sf. Nicolae (?)	
11. Cei trei strategii în temniță, vegheați de Sf. Nicolae	

20. Deisis (Marea Rugăciune); 21. Procesiunea sfinților călugări și anahoreți; 22. – 29. Sfinți martiri; 30. Arhanghelul Gavriil cu sfinții Pahomie și Avramie; 31. Sf. Dimitrie omorând un necredincios; 32. Sf. Gheorghe luptând cu balaurul; 33. Draperii.

LISTA ILUSTRAȚIILOR DIN AFARA TEXTULUI

1. Biserica *Tuturor Sfinților* din Părhăuți. Vedere generală.
2. Tabloul votiv din naos.
3. Bolta naosului.
4. Duminica Tomii.
5. Text din *Rânduiala ceasurilor* care se cântă în ajunul Nașterii Domnului nostru Iisus Hristos: *Nașterea lui Iisus Hristos a fost așa* (Matei, 1: 18) ... *Cuvântul cel mai înainte de veci* (Condac, glasul al 3-lea).
6. Sf. Iacov Persul. Pictură din naosul bisericii din Părhăuți.
7. Peretele de vest al naosului bisericii din Părhăuți.
8. Închinarea magilor. Ilustrație la icosul al 5-lea al Imnului Acatist „Văzut-au pruncii haldeilor...”.
9. Plecarea sfântului Nicolae la Roma.